

LLENGUA I PÀTRIA EN ELS *PLANTS DE LA LLENGUA CATALANA* DE FRANCESC D'ASSÍS AGUILAR

Ramon PRAT i BOFILL

Introducció

El dia 22 d'octubre de 1861, Francesc d'Assís Aguilar llegia, en el Círcol Literari de Vic, un discurs en vers sota el títol de *Plants de la Llengua Catalana*.

Aquesta composició tenia com a objectiu principal demanar el retorn del català a la literatura culta tot replicant els arguments que presentaven aquells qui creien que la llengua catalana es trobava en estat agònic, cosa que li restava capacitat a l'hora de tractar determinats temes d'un cert nivell intel·lectual.

Francesc d'A. Aguilar emprà raonaments de poc rigor científic, per la qual cosa, la importància dels *Plants de la Llengua Catalana* no rau només en el seu contingut sinó en la significació històrica en relació a l'estat de la llengua i de la literatura catalanes de mitjans del segle XIX.

Cal afegir que els *Plants de la Llengua Catalana* són una prova evident de l'existència d'un ambient entre literari i científic representat per una colla d'homes de Vic i de la Plana que tenien una condició social i formació acadèmica que els permetia de dedicar-se al conreu literari, a la lectura i a l'estudi. No és pas casual que en un període de mig segle surtin de Vic figures tan importants per a Catalunya com el Pare Claret, Jaume Balmes, Jacint Verdaguer, Jaume Collell, Torras i Bages, etc.

El propòsit d'aquesta comunicació és aportar dades que contribueixin modestament a conèixer amb més profunditat la realitat cultural d'aquesta època a la ciutat de Vic, així com els principis que la justifiquen i l'expliquen. Amb aquesta finalitat, després de conèixer la figura d'Aguilar, analitzarem el contingut dels *Plants de la Llengua Catalana* i veurem breument quina era la relació del seu autor amb el Círcol Literari de Vic. També presentarem el que al nostre entendre constitueixen uns precedents i, per acabar, farem algunes consideracions entorn de la intenció del discurs d'Aguilar.

I. Francesc d'Assís Aguilar

Francesc d'Assís Aguilar va néixer a Manlleu el dia 4 d'octubre de 1826. El seus pares li feren agafar un gran interès per qüestions de l'església i de la fe cristiana, cosa que li despertà un desig d'estudiar i d'instruir-se. L'any 1842 ingressà al Seminari de Vic, on va seguir la instrucció d'un claustre

il·lustrat sota la direcció del Bisbe Corcuera. En aquells moments els noms de Jaume Balmes i del Pare Claret ja eren famosos arreu de Catalunya, fet que devia prou conèixer Aguilar. Seguí estudis de gramàtica, retòrica i poètica, filosofia i teologia, i sembla ser que ja començà a mostrar un gran interès per la literatura escrita.

Aguilar llegí molta documentació històrica, temes religiosos i literatura amb afany d'aprendre. Segons el seu biògraf —el Pare Pedro Morro¹— en el Seminari començà a compondre algun assaig literari, va escriure algun article en periòdics i va compondre poesies en castellà i català. També va escriure un drama bíblic per a ser representat per alumnes del Seminari.

L'any 1848 anà a Barcelona per tal d'acabar els estudis de segon ensenyament i estudiar Ciències Naturals. El 1851 obtingué el batxillerat en Filosofia, i el 1852 es llicencià en Ciències Naturals. Tingué la possibilitat d'obtenir una càtedra a la Universitat de Barcelona, cosa que refusà per tornar a Vic a acabar Teologia. Fou ordenat prevere el 1854.

Des del 1854 fins al 1864, que se'n va anar a l'Escorial, s'ocupà intensament de la càtedra del Seminari, de l'exercici sacerdotal i d'escriure.

L'any 1860 participà en la fundació del Círcol Literari de Vic. Quatre anys després fou cridat pel Pare Claret a dirigir el col·legi de l'Escorial. Després d'exercir càrrecs diferents a Madrid, a la institució «Estudios Católicos» i al Seminari de Còrdova, l'any 1880 fou nomenat bisbe de Sogorb. Morí el 16 de desembre de 1899.

2. Els Plants de la Llengua Catalana

L'obra que ens ocupa és un discurs en vers dividit en quatre parts. Després d'una introducció, el text pren cos sota dos títols fonamentals: «La Dama» —que inclou tres composicions breus independents: «Una pedregada d'estiu», «El sol d'hivern» i «El càntic de Moisès»— i «La història». S'acaba amb un comiat, novament reprenent el títol de «La Dama».

La part introductòria està formada per 55 versos heptasil·làbics. Aguilar hi fa una declaració dels seus amors: l'amor a Déu ocupa el primer lloc; després ve l'amor a la pàtria, sentiment vinculat molt estretament amb el primer, segons l'autor, ja que estableix una relació directa entre aquests dos amors:

«...l'hom que ama més a Déu,
més també a sa pàtria ama
i, qui no l'ama, en va clama
¡viva la pàtria!»²

Anuncia que, malgrat les seves inhabilitats poètiques, té el propòsit de fer una exaltació de la pàtria, i que la llengua li dóna la força i la gosadia per a fer-ho.

Manifesta no ser un poeta, però que la força li ve donada per una Dama

—referint-se a la llengua— que fou esplendorosa i estimada arreu segles enrere, però oblidada i desvalguda més tard.

Acaba aquesta introducció demanant que s'escolti el plany de la llengua, perquè encara es pot redreçar el seu destí recuperant-la com a llengua literària.

En aquesta introducció constatem un contrasentit aparent. Mentre que al principi manifesta la intenció d'exaltar la pàtria, més endavant es descobreix que, en realitat, la composició se centrarà a expressar el sentiment de tristesa produït per una decadència en l'ús literari culte de la llengua catalana. Però aquesta discordança s'esvaeix si considerem que la idea de pàtria inclou aquí l'element lingüístic idiosincràtic que integra la collectivitat. La llengua és, doncs, l'element més clar i evident amb què pot manifestar-se una cultura, un poble, que se sent identificat sota un mateix procés històric, cultural i social, és a dir, unit sota un mateix ideal patriòtic. Per tant, no ens sembla pas agosarat de dir que el que fa Aguilar és establir una relació entre llengua i pàtria, cosa que permet identificar de forma figurativa un concepte abstracte amb un element real.

Un cop s'ha acabat la introducció entrem ja al cos del discurs. Aquesta part està constituïda per 523 versos, hestasil·làbics en general, a més dels tres poemes curts independents als quals ens hem referit al principi. Constatem que Aguilar basa el seu sistema en els versos d'igual nombre de síl·labes i en la rima. Però, potser donat per un coneixement superficial dels principis que regeixen la mètrica catalana, o bé per influència de tractats de retòrica castellana, mostra certa inseguretad, cosa que es manifesta en algunes sinèreis, falses sillabificacions, etc.

Aquests versos es distribueixen en deu apartats que responen a subaspectes temàtics diferents. Cadascun d'aquests apartats s'organitza alhora en tirades d'un nombre irregular de versos —20, 68, 75,...— estructurats internament en combinacions en la forma d'estrofes diferents cada vegada. Per exemple, el primer apartat —constituït per 68 versos— és un seguit de combinacions de quatre versos amb rima creuada —abba. Al segon apartat —20 versos—, la rima canvia i passa a ser encadenada —abab. La combinació estròfica del tercer apartat —75 versos— també és diferent: ara les sèries són de cinc versos amb alternances del tipus *abaab*.

Per tal de no allargar-nos excessivament en aquest punt, direm que els apartats que segueixen varien pel que fa a les combinacions de la rima: passem de les sèries de cinc versos en els apartats tercer, quart i cinquè, amb rimes diferents cada vegada, a les tirades de sis versos en els apartats sisè, setè i vuitè; vuit versos al novè i deu versos a l'apartat desè.

Parlem ara del seu contingut. La Dama, és a dir, la llengua, parlant en primera persona, diu que busca refugi en el Círcol Literari tot esperant de tornar a ser útil com a vehicle expressiu de les activitats de l'entitat. Es lamenta de la baixa consideració en què és tinguda massa sovint, cosa que l'ha allunyada no solament de l'expressió científica, filosòfica i literària, sinó també de força usos socials. Precisament en aquest últim punt entronquem

amb la llengua parlada. Efectivament, la Dama no només invoca la clemència dels membres del Cercle Literari tot demanant de ser usada en la literatura, sinó que també es refereix al munt d'imprecisions, desviacions fonètiques i alteracions gramaticals que s'observen en la forma parlada. En aquest punt, Aguilar insisteix en el caràcter del català com a llengua amb personalitat pròpia. Els arguments que esgrimeix en aquesta defensa constitueixen, de fet, un tòpic en aquest tipus d'apologies: el català és un idioma en la mesura que gaudeix d'una forma idiosincràtica en les parts de l'oració, en la sintaxi i en la prosòdia. No es pot estar d'exhibir certes habilitats lingüístiques permeses per la llengua com a mostra del seu caràcter variat i ric: ens referim a la capacitat d'elaborar llargues tirades de versos usant exclusivament monosíl·labs. No és solament Aguilar, sinó que d'altres poetes i lletrats d'aquest país es feren solidaris amb la idea, òbviament sense fonament, que el poder d'expressió amb monosíl·labs del català és la mostra d'una naturalesa excepcional que la converteix en una de les capdavanteres d'una pretesa classificació³. No ens hem pas d'enganyar, la formació filològica d'Aguilar s'inscrivía en models poc científics i anteriors al desenvolupament de la ciència lingüística endegada amb tanta empenta durant el segle XIX a França i a Alemanya.

Però el lligam entre el concepte de poble o pàtria i llengua sembla constituir el pilar fonamental del discurs d'Aguilar. Quan es refereix als que creuen que el català ja és una llengua morta, recorda que la història demostra que els pobles moren amb el seu idioma, o dit d'una altra manera, mentre hi ha consciència de poble, de nació, es manté viu l'esperit de la llengua, si més no en l'àmbit oral, és clar.

«Mentres un poble no mor
tampoch mor son idioma,»

«¿Y per ventura ha aixís mort
ma estimada Catalunya,
que ja Déu mercè! de la sort
lo ceptre brillant empunya,
cada jorn que pas, més fort?»

I atribueix l'actitud de despreci cap a la llengua no solament pel fet de no ser la llengua d'un estat, sinó per l'actitud individualista i interessada dels governants espanyols els quals, però, quan els ha calgut han parlat en català especialment quan en temps de guerres i revoltes s'han hagut de fer seva la gent d'aquí per a interessos propis.

A més de les raons presentades per a evidenciar la naturalesa del català com a llengua, Aguilar recorda que aquest vehicle comunicatiu és tan vàlid per a l'expressió de les necessitats quotidianes com per a la comunicació de base científica:

«Per probar-vos que som bona
per a expressar quant cuestiona

de la ciència i progrés
puch molts llibres presentar-vos,
però vuy tant sols citar-vos
lo pronòstich del pagès:

En ell trobareu doctrina
de Religió, medecina,
de física y de cultiu;
trobareu zoologia
y la meteorologia
de l'hibern y de l'estiu.»

Aquesta opinió constitueix un lloc comú d'un gran nombre de defenses idiomàtiques escrites i orals. Sembla com si la importància d'una llengua s'hagués de mesurar per la capacitat de tractar i investigar en temes d'un grau d'abstracció alt o de molta especificitat. Als ulls de la filologia moderna això no té gaire sentit. Les llengües tenen o deixen de tenir en relació a allò que els parlants necessiten per a viure, relacionar-se i desenvolupar-se. Tot fa pensar, però, que Aguilar no fa res més que referir-se a un tema sociolingüístic amarat de connotacions polítiques i ideològiques: entendre que el català no és apte per a certes empreses, amb la intenció de justificar així un estat diglòssic en el qual la llengua de casa se n'emporta la part pitjor.

Aquest afany d'exaltació de les virtuts del català traeix però una mica el punt d'elegància que hom suposa que es requereix d'un discurs acadèmic. Ens referim a les paraules de descrèdit d'unes llengües que tenen, com és evident, unes propietats diferents de les de la llengua catalana les quals són motiu de crítica sorneguera, fonamentada, és clar, en apreciacions subjectives:

«Puig tinch com la castellana
lo periodo retumbant,
la sintaxis elegant
y l'elocució galana;
més que ella tinch de romana
(ja que l ser-ho, diu, fa bella)
y no m'acusa com a ella
la història de ser mitg mora,
ni ploro com ella plora
per dir *jo* ab la gargamella.

Si-m comparo ab la francesa,
som més neta i natural,
pus no tinch lletra nassal
ni mon accent sa asperesa;
anant ab major franquesa,
jo lo que ab la llengua dich
ab la ploma també escrich,

perquè per ma parlaria
tinch molt pura ortografia,
cuan ella té un embolich.

Jo no faix lo lleig güisch guach
que al parlar fan los inglesos,
que a qui no-is tinga ja entesos
sembla fressa de xarrach;

... ..

No som cosona y servil
com la de la Itàlia n'és;
parlo grave al que m'ha ofès
y ab lo humil parlo humil:
d'espresar-me modos mil
per a usar segons convinga
tinch, com cap llenguatge'n tinga

... ..»

Els tres poemes independents que s'inclouen en aquesta primera part són una mostra —en paraules d'Aguilar— dels resultats de la capacitat descriptiva de la llengua catalana. Amb els títols d'«Una pedregada d'estiu», «Lo sol d'hivern» i «Lo càntich de Moisès», l'autor, fent ús de fórmules mètriques ben diversificades descriu, respectivament, el desenvolupament d'una tempesta, la percepció del paisatge natural hivernenc i una ressenya d'un passatge bíblic: els fests ocorreguts a Moisès i el seu poble durant la fugida d'Egipte. No cal dir que en cadascuna d'aquestes composicions traspua un lirisme marcat per la tradició romàntica que caracteritza la majoria d'obres poètiques de l'època.

Sota el títol «La història» s'inicia la tercera part dels *Plants de la Llengua Catalana*. És una sèrie de 37 combinacions rimades de vuit versos, altrament anomenades octaves rimades, que consisteixen en agrupaments estròfics de versos decasil·làbics amb rima *abababcc*. Tot fa pensar que Aguilar escollí aquestes formes estròfiques no pas només per la difusió que experimentaren en la poesia castellana la qual, sens dubte, havia d'exercir una forta influència en la literatura d'aquí, sinó perquè fou la base mètrica escollida per Francesc Fontanella i pel mateix Rector de Vallfogona, com a uns dels representants més assenyalats en el conreu de la poesia de l'època de la decadència. Pensem que la figura de Fontanella era coneguda d'Aguilar; quant a Francesc Vicenç Garcia, la cita que en fa a les notes als *Plants...* dona fe que també sabia prou de qui es tractava i de quina fou la transcendència del contingut i de la forma de la seva obra.

En aquesta part es fa un resum dels fets històrics més notables que han incidit en el desenvolupament de la llengua catalana des dels passatges més remots fins al Decret de Nova Planta.

La informació històrica és força imprecisa, parcial i, sovint, duta per la fantasia. Hem de pensar que a la meitat del segle dinovè la investigació sobre

els fets i efemèrides d'aquest país es trobava força endarrerida, no oblidem que tot just feia pocs anys que els nous corrents de pensament havien despertat l'interès per la pròpia història i evolució.

És molt possible que Aguilar fos deutor de bona part dels seus coneixements, especialment sobre llengües, al Pare Lorenzo Hervás, jesuïta castellà i coneixedor profund del llatí, del grec i de l'hebreu, cosa que, juntament amb altres estudis complementaris sobre dret i matemàtiques, li va valdre el càrrec de bibliotecari del Quirinal, a principis del segle XIX. Del *Catálogo de las lenguas de las naciones conocidas* i de la *Historia de la vida del hombre*, entre altres, en devia sortir alguna de les idees que Aguilar exposa en el seu discurs. Hi ha una nota prou evident que en dóna constància. Referint-se a l'estudi intrínsec de la llengua com un element més per tal de conèixer la història d'un poble, diu:

«...desgraciadament aquesta *font històrica* és tan poc apreciada que no s'cuydan d'estudiar-la tal volta los mateixos que faran llarchs viatges per a veurer una medalla antiga; error de que s'planyia ja lo eruditíssim P. Herbás.»

Els versos que encapçalen aquesta part parlen dels primers pobladors d'aquestes terres i de la seva llengua:

«Cuan, passat lo diluvi universal
y l'alta torra de Babel deixada,
los néts de Noè eixiren, cada cua:
per son camí, seguits de sa maynada;
al passar poch a poch cerca Puigmal
per establir-se en nostra pàtria amada,
parlar debian una llengua humana
¿y qui pot dir no fos la catalana?»

Com podem constatar, la concepció que sobre l'origen i desenvolupament de l'home a la terra es dóna en els textos bíblics s'avé de tal manera a les necessitats d'explicar l'origen de cada poble que permet d'imaginar, amb resultats prou ingenus, com devien ser els principis de la nostra cultura.

Aguilar discuteix en força ocasions la filiació del català. Es resisteix a admetre que és una llengua derivada del llatí col·loquial. Per ell, el llatí influi notablement sobre el català, però mai no podem considerar que n'és la base. Vegem, en aquest sentit, dos fragments prou explícits del seu pensament:

«En l'espai de set segles que ls romans
trepitjaren nostra pàtria carida
tal volta alguns, adulant-ne als tirans,
adoptaren sa llengua cert polida;

però lo poble, los bons catalans
guardaren de la pròpia ab l'ús la vida,
podent dir que aquí's parlaba'l romà
més o menos com ara'l castellà.»

«Una gran part de les paraules y frases catalanas són
sens dupte originàries del llatí; però subjectats són
accent y terminació al geni de nostre idioma.» (nota 11)

Continua amb una relació dels pobles que arribaren a Catalunya, la presència dels quals influí també en l'evolució del català. Parla dels celtes, dels íbers, dels grecs, i certifica aquestes dades amb exemples lèxics de les llengües que aquella gent parlava. Comenta llargament la vinguda dels romans, als quals confereix un paper menor del que en realitat tingueren en la història de la llengua, tal com acabem de comentar. No s'oblida de les vingudes de pobles d'origen centreeuropeu, «l'assot de Déu» com s'afanya a qualificar. Tampoc no deixa de parlar de la invasió musulmana de principis del segle vuitè:

«Axís los catalans ab gran prudència
cuan los moros a nostra terra's fican
abandonan los plans y en la eminència
del nevós Pirineu se fortifican;
sa religió, sa llengua, sa ciència
salvant en los fortins que allí edifican,
de cual fortaleza són mostras vivas
las covas estranyas de cerca Rivas.»

La irrupció musulmana es presenta com un enfrontament entre dos móns de religions oposades. La religió dels altres és la falsa, la que s'ha de combatre:

«Ja lo crit prolongat de ¡via fora!
de l'una a l'altra serra va corrent;
viva Déu y muyra la gent mora,
responen aquí allà pilots de gent
y'ls homes ab la destal talladora,
las donas ab draps, venas, ungüent,
cantant junts lo cant de santa Maria,
baixan del mont tantost punteja'l dia.»

Després de fer una referència curta a l'època daurada de Catalunya i a la unió de les corones castellana i aragonesa, dedica els últims 24 versos d'aquesta part als esdeveniments que havien de constituir els moments més tristos de la història de la llengua catalana i de Catalunya:

«Així'l català que sufert havia
de cuaranta segles llarchs en lo espay

de sis llengües potents la gelosia
sens subjugar del tot deixar-se may,
hagué de ocultar sa dolça armonia
per un breu decret que contra d'ell ¡guay!
donà Felip Quint, perquèls que l'usaban
lo partit que just creyan defensaban.»

L'última part del discurs porta el mateix títol que la segona: «La Dama». Consta d'una tirada de 92 decasíl·labs, sense cap combinació de rima regular, reblats per quatre estrofes de quatre versos heptasíl·làbics amb rima *abba*, a l'estil de les formes cultivades pel mateix Boscà o pels poetes valencians del segle XV.

En aquesta part, la Dama, és a dir, la llengua, s'acomiada de totes aquelles persones que han escoltat les seves paraules i la veu de la pròpia història com a testimoni fidel de la grandesa d'aquest poble, que fou esponsorós i fort un temps, cosa que comportà també una època gloriosa per a la seva llengua. S'adreça amb expressions de refús a aquells que deixaren d'utilitzar la llengua i que la desacreditaren:

«Vigatans, ja ma defensa escoltàreu
y de la història la veu heu sentit:
¡mengua als catalans que m despreciaren,
puig sent-los jo mare, ells són uns mals fills.
Heu vist que som llengua com colca ho sia
cualsevol cosa de dir ben capàs;
qui en baix concepte encara me tinga
mereix un despreci'l més soberà.»

A continuació la Dama exposa a aquells que l'escolten les raons que hom pot adduir a l'hora de defensar la seva importància i necessitat. En aquest punt, vincula la història amb la llengua fins al punt d'identificar-les, talment com dues realitats que es justifiquen mútuament:

«Dieu que per la nació catalana
jo som sa història, jo som son arxiu,
que com documents diran mas paraules
dels veys las glorias, combats y sospirs;
.....
Lo número y gení de edats passadas
sa activitat, sa riquesa y son gust;
axí'l filòlech veurà en mas paraulas
de est poble l'història ab un sol colp d'ull.»

Després d'aquests versos en què es fa esment d'arguments defensius, passem ja a una part de caràcter més pragmàtic destinada a donar les instruccions

cions precises per tal de retornar la llengua a un nivell d'ús més normalitzat. I no diem normalitzat del tot perquè Aguilar ceneix l'àmbit d'actuació al nivell literari i culte, però no reclama en cap moment la seva extensió als nivells administratius i oficials⁴:

Més si voleu a mon bel ser tornar-me,
no basta ja apreciar-me en secret;
és en lo estat que'm trobo indispensable
fer públich l'afecte si és verdader.

Ni basta l'esfors de dignes poetas
que plens de amor patri y heroich valor
dels trobadors la veyá arpa puntejan
arrancant-li tendres o virils sons.

Ni los brillants jochs florals bastar poden
que Barcelona celebra alguns anys;
puig no pot com se fan ara lo poble
dells trauerer profit. Convé per lo tant:

1. Una Acadèmia fundar sens tardansa
composta tota ella de catalans sinsers,
la cual sent-ne de tothom respectada
sobre las lletras y accents darà lley.

2. Quels Círcols, Reunions y Cassinos,
com és aquest, ab fins nobles fundats
no se avergonyan de dar un assilo
a son idioma ques català.

3. quels periòdichs que ja se publican
en tots los pobles de gran esperit
ocupen los vuyts ab mas poesias
en lloch de fer-ho ab lleugers folletins⁵.»

Quant a la llengua a l'ensenyament, es lamenta que no s'instrueixi els nois a llegir en català, i, sobretot, proposa mitjans per a aconseguir que els catecismes siguin en la llengua d'aquí:

«Més no n'hi ha prou, o mos fills, d'axò encara;
és menester ensenyar-me a llegir,
si voleu dar-me com cal vida llarga,
dins de las aulas als noys més petits.

Ja sé jo que la lley real se oposa
al ensenyament que no és castellà,
però ab ella fóra lícit tal volta
lo catecisme poder ensenyar⁶.»

Acaba demanant als membres del Círcol Literari que s'encarreguin de donar l'empenta necessària per a aconseguir que aquest prec sigui una realitat:

«Sensill com és aquest plan que proposo
ha de ser, me prometo, de un èxit segur:
o vigatans, a vosaltres vos dono
l'hermós encàrrech de dar-li bon curs.»

3. Els precedents

La formació que Aguilar rebé en el Seminari de Vic havia d'influir de forma decisiva en la seva personalitat. Però sembla que fou l'exemple del Pare Claret que va incidir notablement en l'evolució de la seva vida. El mateix Pedro Morro (1902) comenta que ja l'any 1843 Aguilar cercava el Pare Claret per a escoltar les seves predicacions. El que és cert, però, és que ben aviat s'establí una forta amistat entre ells dos. Una mostra d'aquesta relació la tenim en el fet que l'any 1864 el Pare Claret nomenà Aguilar Rector del col·legi de Segona Ensenyança del Reial lloc de l'Escorial.

El guiatge del Pare Claret es deixa entreveure en la bibliografia d'Aguilar. A més de publicar la seva biografia l'any 1871⁷, produí textos molt variats, destinats a la difusió de la doctrina catòlica, al coneixement de la història de l'Església i sobre aspectes referents a l'oració i a la litúrgia. I aquesta influència no és només d'ordre temàtic, sinó que al nostre parer les consideracions que Aguilar fa sobre la llengua catalana, especialment pel que fa a la necessitat de ser usada en l'ensenyament de la doctrina i en la predicació⁸, són heretades directament del seu mestre. En aquest sentit és prou explícit un fragment de la *Vida de D. Antonio M^a. Claret* en el qual, parlant de la naturalitat d'estil i claredat de llenguatge que caracteritzen l'obra escrita del Pare Claret, diu:

«Atiéndase también a que el Sr. Claret era catalán, es decir, que había estudiado y hablado siempre en catalán siendo para él como para la generalidad de los hijos del Principado la lengua castellana una lengua extraña, poca más fácil de aprender que la francesa o italiana. Las incorrecciones que pueden notarse en sus obras, son casi siempre modismos catalanes, resabios o recuerdos de la lengua nativa tan difíciles de olvidar. Sus opúsculos en catalán parecieron de una corrección docta y escrupulosa en el tiempo en que los publicó, en el cual no se habían fundado todavía los Juegos Florales, ni escribían en el idioma del país mas que dos o tres poetas, inferiores en cuanto a la pureza y corrección a los que han escrito después...»

L'interès d'Aguilar per la llengua i la literatura catalanes també es manifesta a través de la relació que tingué amb una de les figures més rellevants de la cultura de l'època. Sabem que el 10 de gener de 1859 escriu a Antoni de Bofarull i el felicita per la seva idea de fer sortir a la llum pública l'obra titulada *Los Trobadors Nous*, i també pels altres treballs que havia realitzat

en benefici de la llengua catalana, a més d'exposar-li les seves idees sobre la restauració de la llengua.⁹

Tot i que desconeixem fins a quin punt arribà la relació amb Antoni de Bofarull, podem pensar que Aguilar, de ben segur, va conèixer l'obra d'aquest prolífic autor que dedicà bona part dels seus escrits a la recuperació del català literari: l'estil apologetic, els recursos argumentals i el fet d'aprofitar un discurs per tal de fer una defensa en l'idioma així ens ho fan pensar.

4. Francesc d'A. Aguilar i el Círcol Literari de Vic

Francesc d'A. Aguilar fou un dels fundadors del Círcol Literari de Vic l'any 1860, i fou davant dels membres d'aquesta societat que just l'any següent llegí els *Plants de la Llengua Catalana*.

El periòdic vigatà *El Ausonense* del dia 24 d'octubre de 1861¹⁰ publicà una llarga notícia sobre aquest acte. L'impacte que va tenir entre els ambients cultes de la ciutat queda reflectit en l'elogi que se'n va fer:

«Nos es absolutamente imposible narrar las bellezas que encierra este trabajo, que revela largos y profundos estudios filológicos y erudición histórica, para esto sería preciso insertarlo íntegro, (...) La lengua catalana, de por sí, no necesita defensores, pero no obstante nosotros todos hijos de Cataluña debemos procurar enaltecerla cual merece, mayormente cuando habitamos una comarca, en la que, según opinión de los más eminentes literatos, y del autor de la memoria, se habla con más precisión nuestro idioma.»

Un dels efectes immediats que originà aquest discurs d'Aguilar fou la creació d'una Acadèmia de la Llengua Catalana a l'interior de la societat, destinada a l'estudi gramatical i a la divulgació lingüística i literària¹¹. Al número de *El Ausonense* del 28 de novembre de 1861¹², i al final de la crònica sobre la Junta General del Círcol Literari, es diu textualment:

«Quedaron aprobados definitivamente los dictámenes de la comisión de cátedras y de la comisión de una Academia de Lengua Catalana.»

El mateix periòdic, en el número corresponent al 19 de desembre de 1861¹³, publica una ressenya sobre els *Plants de la Llengua Catalana* amb motiu de la seva edició. En aquestes ratilles es recomana la lectura d'aquesta obra, atès que se la considera com «un trabajo notable y rica joya de nuestra querida lengua patria». També parla de les excel·lències de les poesies que s'inclouen en el discurs i de la notabilitat d'alguns fragments, en especial dels versos destinats a rememorar fets històrics catalans, sobre l'exposició dels quals subratlla que «en todas partes se verá por lo que respecta al fondo,

bellos sentimientos, religiosidad, patriotismo y pensamientos finos y delicados; en el lenguaje, sencillez, elegancia, y, sobretudo, en cuanto es posible asegurarlo atendido el estado de decadencia del lenguaje, pureza, propiedad y exactitud».

Sobre la necessitat de crear una Acadèmia d'àmbit general al país com a institució destinada a tenir cura de la llengua i de la seva normalització i normativització, aquest mateix periòdic opina que la ciutat de Vic és el lloc més indicat, ja que la seva situació geogràfica i evolució històrica particular li ha permès una resistència més notable a les influències de les llengües veïnes, cosa que dóna com a resultat —sempre segons l'opinió dels redactors— una major puresa lingüística.

«Creemos que la ciudad de Vich es el punto más a propósito para establecer esa especie de conservatorio de la lengua, (...) porque esta comarca siempre ha estado más independiente de otros idiomas, más segregada de las provincias francesas y españolas, en que se habla otro lenguaje que al nuestro podría haber corrompido.»

El 27 de gener de 1862 s'inaugurà la Càtedra de Llengua Catalana. L'acte, que es va fer als locals del Círcol, consistí en un discurs d'Aguilar el qual, com a President i Catedràtic de l'Acadèmia, manifestà la importància i la necessitat de parlar i escriure correctament la llengua d'aquí.

El 3 de febrer de 1862 es donà la segona lliçó de llengua catalana. Vegem què en digué *El Ausonense*¹⁴:

«En la noche del último lunes asistimos también a la 2ª lección, que en el local del Círculo literario, dió de la lengua catalana su ilustrado Profesor; (...) Se explicó el origen de los idiomas y del lenguaje, siempre con relación al que nosotros hablamos, las letras del alfabeto, sonidos y acentos que nos son propios,...»

El Ausonense del 13 de febrer del mateix any, dóna encara constància d'una tercera sessió sobre gramàtica de la llengua catalana. No tenim notícia directa del nombre de lliçons que es donaren més endavant, ni tampoc del seu contingut.

5. Llengua i pàtria

Amb els *Plants de la Llengua Catalana* Aguilar es proposà com a objectiu principal impulsar el retorn del català a la literatura. Sens dubte que aquesta també fou la intenció d'altres autors, com és el cas d'Antoni de Bofarull el qual, a l'hora de confegir l'antologia de *Los trovadors nous* (1858), valorà el fet d'escriure en català per damunt de la qualitat poètica.

Ara bé, Aguilar vincula d'una manera decidida l'amor a la llengua amb el sentiment de patriotisme i amb la fe cristiana. Per ell aquests tres puntals són bàsics i es reclamen mútuament. En els 30 primers versos dels *Plants de la Llengua Catalana*, la paraula pàtria surt repetida sis vegades. En aquesta mateixa tirada de versos hi ha també cinc referències a la fe divina:

«Aprés l'amor divinal
ab què cap altre amor cal
comparar, dins de mon cor
de Catalunya lo amor
ocupa lo primer lloch;
y si algú digués que's poch
per dos amors un cor sol,
respondria a cualsevol
que de la pàtria lo amor
lluny de ofendrer al Senyor
li agrada, pus l'ha manat
y'l diví sempre ha portat
a la pàtria beneficis,
sent, com és, qui's sacrificis
majors per la pàtria inspira:
de modo que si bé's mira
ab facilitat se veu
que l'hom que ama més a Déu,
més també a sa pàtria ama
y, qui no l'ama, en va clama
¡viva la pàtria!...»

Valorem breument els dos primers temes. Pel que fa a la llengua, Aguilar s'anticipa en el temps a la generació de l'Esbart de Vic, ja que la seva reivindicació a través dels *Plants de la Llengua Catalana* i el compromís que prengué per a la restauració de l'idioma a l'interior del Círcol s'entronquen directament amb un dels temes purament lligats al moviment de la Renaixença. Aguilar escriu en català i es mostra com a ferm partidari del retorn del català a la literatura culta. Però el trobem lligat al Círcol Literari de Vic, entitat que sembla més compromesa amb uns ideals de principis del segle XIX fixats en l'objectiu de la modernització de l'estat espanyol¹⁵. No ens ha d'estranyar, doncs, que els documents interns del Círcol Literari s'escriuissin en castellà, ni tampoc que els temes de què tractaven no lliguessin gaire amb les matèries d'interès del moviment de la Renaixença. Ni els assumptes de tipus legislatiu, ni la frenologia, ni la necessitat d'un periòdic o d'un ferrocarril interessaren especialment els poetes posteriors.

Pel que fa als conceptes de pàtria i patriotisme, Aguilar representa el contrapunt en el Círcol Literari. Mentre que fins aleshores la idea de pàtria s'associava sovint a la totalitat del territori espanyol, a partir d'aquest mo-

ment es lliga aquest concepte no ja al conjunt de pobles que formen aquest estat, sinó a la collectivitat d'individus que comparteixen una mateixa unitat espiritual i que es diferencien del pobles i cultures veïnes pel fet de tenir una història, llengua i cultura pròpies. En el Círcol Literari de Vic, Aguilar pren una postura clara en aquest sentit: la pàtria és Catalunya, i no res més. No ens ha de fer estrany, doncs, que la sublimació del sentiment patriòtic es faci precisament utilitzant el pretext de la llengua, com sembla que vol dir als primers versos. En realitat, ni les paraules de lamentació de la llengua, ni la veu de la història ni les altres consideracions que es puguin fer poden ser presen com a elements isolats. Volem pensar que ha arribat el moment en què llengua i pàtria s'identifiquen fins al punt que l'una justifica l'altra.

6. Conclusió

Com a valoració final, i a la vista de cadascun dels punts exposats fins ara, direm que els *Plants de la Llengua Catalana* representen, per un cantó, la preocupació d'Aguilar per l'estat d'abandonament de la llengua catalana en la literatura, i, per l'altre, l'exaltació del sentiment patriòtic. Pel que fa a la llengua, però, sembla que Aguilar dóna per feta una situació diglòssica en què el castellà ocupa el lloc dominant. Creiem que no hem de dur la significació del discurs més enllà del que s'hi diu estrictament: Aguilar reclama l'ús del català a la poesia i en els actes cultes del Círcol Literari, però sense dir mai que n'ha de ser la llengua exclusiva. No cal anar gaire lluny, mentre que escriu el seu discurs en català, confegeix la memòria del Círcol Literari corresponent al final de l'any 1861 en castellà.

Tambè cal comentar el valor que té el terme pàtria en aquest discurs. Aguilar admet la realitat espanyola de l'època i és partidari de la configuració estatal d'aleshores —i d'avui, és clar. El seu patriotisme, per tant, no el porta a anhelar un retorn cap a una Catalunya amb més autonomia i independència de la que tenia aleshores.¹⁶ És un sentiment deslligat del component polític i, per tant, constituït per l'amor a la terra, a la història, a la cultura i a la llengua.

Notes

1. Cf. P. MORRO FOSAS, *Vida del Excmo. e Ilmo. Sr. D. Francisco de Asís Aguilar y Serrat, Obispo de Segorbe*, Segorbe, 1902.

2. Quant a la transcripció del text editat el mateix any 1861, reproduïm l'original, normalitzant únicament els accents, l'ús del guionet i utilitzant un punt volat per indicar elisions vocàliques que segons la normativa actual no admeten l'apostrofació.

3. Aguilar esmenta com a mostra de l'obra poètica monosil·làbica les composicions d'Ignasi Ferreres i de Bonaventura Pons. Pel que fa a l'ús de monosil·làbs en la produc-

ció literària catalana, és interessant de veure el treball de N. GAROLERA, «Unes mostres de prosa monosil·làbica catalana», dins *Estudios de Lengua i Literatura Catalanes* XI, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1985.

4. La nota 23 diu textualment: «Personas que's donarian vergonya de no saber llegir en francès, confessan sens tornar-se'ls las galtas rojas que no saben llegir en català! No obstant aquesta excusa, si no patriòtica, és legal, desde que ab tan empenyo se ha procurat traure de las aulas tot ressavi de català; puig si s vol que se sàpiga llegir és precis ensenyar-ne. Bastaria a axò la lectura y decoració del catecisme català, precehida y acompanyada de algunas observacions del mestre, encara que tota la ensenyan-sa restant se donàs en la llengua oficial.»

5. Aguilar posà en pràctica aquesta idea l'estiu de l'any 1861, poc temps abans de llegir els *Plants de la Llengua Catalana*. Els números 185, 187 i 191 del *Diario de Reus*, corresponents als dies 4, 7 i 11 d'agost de 1861, respectivament, inclouen un poema que sota els títols «Improvisación», «Improvisació» i «Improvisació» (1), respectivament, signa Aguilar amb el pseudònim d'A. Raliuga de Vellnam —és a dir, Aguilar de Manlleu, a l'inrevés.

6. En aquest vers hi ha una crida que ens remet a la nota 24 la qual, al final, diu: «Convé donchs, si és menester, acudir a S. M. demanant una explicació en lo sentit de que en Catalunya la doctrina s'ensenye en català: la Religió, la Pàtria i la Literatura ho demanan.»

7. F. d'A. AGUILAR, *Vida del Exmo. e Ilmo. Sr. D. Antonio Claret, Misionero Apostólico, Arzobispo de Cuba y después de Trajanópolis*. Imprenta de P. Coneso, Madrid, 1871.

8. A partir del 1855, Aguilar treballà en la publicació de la sèrie catalana de la Biblioteca Catòlica Popular, col·lecció d'opuscles de propaganda i polèmica religiosa.

9. P. Morro, *op. cit.*, pàg. 50, diu, referint-se a les idees d'Aguilar sobre la restauració de l'idioma: «...en un todo iguales a las que después emitió en su discurso y en las notas que le acompañan.»

10. Cf. *El Ausonense*, núm. 52, del 24.10.1861.

11. L'Acadèmia de Llengua Catalana era presidida per Aguilar. Figuraven com a vocals Manuel Galadies, Marià Fàbregas, Francesc Campà, Fortià Feu, Joaquim Salariç i Antoni Soler. Ens consta que se celebraren unes quantes sessions que consistien especialment en discursos o conferències sobre temes diversos. Com a botó de mostra, en la sessió del 19 de gener de 1862, Francesc Campà llegí un escrit titulat «Una pàgina de les nostres glòries», en què parlava de fets ocorreguts durant la guerra amb els francesos a principis de segle. A continuació, Aguilar va llegir una traducció al català d'algunes escenes de *Guzmán el Bueno* d'A. Gil de Zárate.

12. Cf. *El Ausonense*, núm. 62, del 28.11.1861.

13. Cf. *El Ausonense*, núm. 68, del 19.12.1861.

14. Cf. *El Ausonense*, núm. 82, del 3.2.1862.

15. Fent referència als objectius del Círcol literari, *El Ausonense* núm. 178, del 4.1.1983 opina, en un article a primera pàgina, el següent: «He aquí como el Círculo Literario acogiendo bajo la bandera de la ilustración, común a todos, agradable a todos, y útil a todos, los elementos dispersos que con su aislamiento se reducían a la impotencia o se aletargaban en la apatía, ha venido a establecer en un campo neutral donde tienen cabida todas las clases, todas las posiciones, todas las ideas y las aspiraciones todas, con tal que se subordinen al conciso programa que se resume en estas pocas palabras: «El bien del país».

16. En aquest sentit, la nota 16 del discurs d'Aguilar diu: «Estic lluny de pensar convinga a Catalunya separar-se de sas germanas las demás províncias espanyolas.

Nostre passat, com a nació, és tan gloriós com lo de cualsevol altra; però la sort futura hem de buscar-la en la preeminència del saber y de la indústria que ns ajudarà a lograr la conservació de nostre idioma.»